

Гартінгер Р.О.

к.е.н.,

Департамент роздрібних платежів Національного банку України,

Начальник відділу забезпечення діяльності НСМЕП,

Київ, Україна

rmn.hartinger@gmail.com

**РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК ЯК ЗАСІБ
РОЗВИТКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ**

Анотація. У статті розглядається сутність ринку банківських платіжних карток, його властивості, а також роль та місце цього ринку у соціально-економічному розвитку держави. Проаналізовано заходи, які здійснюються регуляторами різних країн світу з метою стимулювання розвитку ринку банківських платіжних карток, і, як наслідок, збільшення частки безготівкових розрахунків.

Ключові слова: банківська платіжна картка, безготівкові платежі, ринок банківських платіжних карток.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 2, бібл.: 13

Roman Hartinger

Ph.D. (Economics),

Retail Payments Department of the National Bank of Ukraine,

Head of the Division for NSMEP Support,

Kyiv, Ukraine

rmn.hartinger@gmail.com

**BANK PAYMENT CARDS MARKET AS A WAY
OF RETAIL PAYMENTS DEVELOPMENT**

Abstract. The article considers the substance of the bank payment cards market, its properties and the role and place of this market in socio-economic state development. The measures taken by regulators around the world to stimulate the development of the bank payment cards market as well as the increasing of cashless payments are analyzed. Among such activities are setting limits for cash settlements, reducing the cost of POS-terminals for merchants, interchange regulation, tax rebates for merchants and vendors.

According to statistical data of top-10 counties that have the highest level of cashless payments, the highest percentage of cashless payments volume in consumer payments in the world is up to 91%. As for Ukraine, according to the «Complex program of financial sector development in Ukraine by 2020», the level of cashless payments in the local payment system is expected to be at least 30% by 2020. The National Bank of Ukraine and the Ministry of Finance of Ukraine use such instruments as setting limits for cash payments and the development of a special complex program to increase the level of POS-terminals applying in Ukraine. In terms of international experience tax regulation measures would probably give effect to this.

Key words: bank payment card, cashless payments, bank payment cards market.

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 2, bibl.: 13

JEL Classification: G 35, E 50

Вступ. В умовах розвитку світогосподарських зв'язків відбувається процес інтеграції економік окремих держав і розвитку платіжних систем, зокрема, у напрямі розвитку безготівкових форм розрахунків, які, в свою чергу, знайшли широке застосування в сучасному світі.

Показники відповідної частки готівкових і безготівкових платежів у розрахунках між економічними суб'єктами можуть не тільки дати непряме уявлення про стан економічної системи країни в цілому, але й дозволяють зробити висновок про ступінь розвиненості таких підсистем, як банківська, податкова, бюджетна та інші.

Одним із інструментів безготівкових розрахунків є платіжна картка. Проведення операцій з використанням платіжних карток, зокрема банківських, сприяє прозорості та пришвидшенню оборотності коштів у країні, зниженню видатків на забезпечення готівково-грошового обігу, зниженню рівня тінізації національної економіки, залученню додаткових коштів фізичних та юридичних осіб до банківської системи.

Стимулювання населення до використання сучасних платіжних інструментів, насамперед – платіжних карток, одночасно з підвищенням рівня загальної фінансової грамотності населення, повинно стати одним із ключових пріоритетів державної політики. Без сумніву, доцільним є вивчення та вибіркова імплементація закордонного досвіду і відповідних напрацювань у цій галузі.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питанням, пов'язаним із дослідженням теоретичних засад сутності ринку банківських платіжних карток та його ролі у соціально-економічному розвитку держави, зокрема, як засобу збільшення рівня безготівкових розрахунків у платіжній системі країни, присвячені роботи таких вчених, як С. В. Анурєєв, Н. В. Байдукова, А. С. Костюченко, В. В. Платонова та Є. М. Терехов.

Метою статті є уточнення ролі та місця ринку банківських платіжних карток у соціально-економічному розвитку держави, аналіз практичних заходів, спрямованих на розвиток зазначеного ринку та збільшення частки безготівкових платежів.

Результати дослідження. Забезпечення сталого розвитку грошового обігу, зниження витрат суб'єктів платіжного обороту, скорочення рівня тіньової економіки, підвищення рівня доходів громадян та інші соціально-економічні завдання можуть бути вирішені за допомогою механізмів ринку банківських платіжних карток та за участю держави.

Як наголошує С. С. Бердишева, «забезпечення стабільного і стійкого грошового обігу, зниження витрат суб'єктів платіжного обороту, умов для розвитку економіки країни загалом тощо – неможливе без створення ефективної платіжної системи, невід'ємною частиною якої є ринок роздрібних платіжних систем. Вирішення низки таких завдань, як оптимізація витрат на обслуговування грошового обороту, зростання ресурсної бази економіки за рахунок залучення коштів громадян, скорочення частки тіньової економіки тощо, неможливе без високого рівня розвитку карткових платіжних систем» [Berdysheva 2009].

Поняття ринку банківських платіжних карток варто розглядати крізь призму двох аспектів. По-перше, ринок банківських платіжних карток являє собою особливу сферу економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу є особливий товар – платіж (послуги платежу) і де формується попит та пропозиція на нього. Таким чином, ринок забезпечує органічний зв'язок між економічними суб'єктами. По-друге, ринок банківських платіжних карток

являє собою складну інтегровану систему суб'єктів, об'єктів, принципів та інфраструктури, у рамках якої здійснюються платіжні операції. На ринку платіжних карток в ролі провайдерів виступають карткові платіжні системи, які надають платіжні послуги споживачам. Ринок платіжних послуг – форма їхньої взаємодії з метою координації розроблення платіжних інструментів і послуг, формування цін на них та їх надання користувачам.

У широкому розумінні ринок банківських платіжних карток слід визначати як сукупність економічних відносин, у процесі яких формуються попит та пропозиція на послуги здійснення платежів та відбувається акт їхньої купівлі-продажу у формі здійснення переказу коштів або трансакції.

Ринок платіжних карток – це сукупність економічних відносин та взаємодії з метою координації розробки платіжних інструментів і послуг, формування цін на них та їх надання користувачам.

Ураховуючи той факт, що в Україні емісія платіжних карток законодавчо закріплена виключно за банками, вважаємо поняття «ринок банківських платіжних карток» тотожним поняттю «ринок платіжних карток».

Специфікою ринку платіжних карток є його двохсторонність. У загальному випадку двохсторонній ринок – це ринок, який має дві групи користувачів з виникненням мережевих ефектів між ними. На ринку платіжних карток існує два самостійних класи споживачів платіжних послуг: держателі (власники) карток і торговельно-сервісні підприємства, які приймають картки до оплати. С. С. Бердишева зазначає: свідченням того, що ринок платіжних карток – це двосторонній ринок, є такі ознаки:

наявність двох відмінних груп користувачів (держателів карток і торгово-сервісних підприємств, які приймають картки до оплати);

присутність об'єднуючого учасників елементу – у західній економічній літературі – платформа (two-sided platform).

Крім того, в сучасній економічній літературі виділяють третю ознаку, притаманну двохсторонньому ринку – дію мережевого ефекту.

Разом з тим, вказаний підхід не можна вважати повністю виправданим, оскільки визначення ринку платіжних карток як двохстороннього не вичерпує всієї сутності цього ринку і достатньо суттєво звужує розуміння його ролі у соціально-економічному розвитку держави.

Сьогодні особливого значення набувають питання регулювання роботи карткових платіжних систем та ринку платіжних карток державою (у тому числі, через неоднозначність правил, встановлених міжнародними картковими платіжними системами). З досягненням платіжними картками значущості, порівняної зі значущістю готівки, необхідність подібного регламентування стає все більш очевидною. Отже, саме державу слід вважати третім учасником ринку банківських платіжних карток, і таким чином, він перетвориться із двостороннього в тристоронній. На підтвердження цієї тези наведемо точку зору О.М. Шарнопольської, яка зазначає, що фінансова політика є політикою передусім державною. В контексті фондового ринку дослідниця наголошує на необхідності розглядати її в аспекті ролі держави у сфері випуску та обігу цінних паперів [Sharnopolska 2005].

Наведена точка зору може, на нашу думку, бути цілком перенесена і на сферу банківських платіжних систем та ринок банківських платіжних карток, який має бути визнаним як тристоронній, а до складу його суб'єктів слід віднести:

1. Фінансовий сектор (банки та інші інституції).

2. Держателів карток.

3. Державу, чия роль на ринку банківських платіжних карток полягає у виконанні функцій управління, участі, впливу та регулювання.

При цьому, пріоритет належить саме функції регулювання, оскільки, як правильно зазначає О. М. Шарнопольська, «саме регулювання забезпечує оптимальний рівень впливу держави на функціонування та розвиток ринку».

Аналізуючи роль та місце платіжних систем на основі банківських карток у соціально-економічному розвитку держави, Є.М. Терехов слушно, на нашу думку, вказує, що інтерес держави у впровадженні розрахунків за платіжними картками – очевидний і виявляється у достатньо виражених формах [Terekhov 2003]. Останні, як ми вважаємо, цілком можуть бути застосовані і в контексті ролі та місця ринку платіжних карток у соціально-економічному розвитку держави:

1. Держава одержує можливість скоротити потреби в готівці і, отже, скоротити витрати на емісію та регенерацію банкнот і монет і підтримку готівкового обігу; залучати додаткові кредитні ресурси банків на розвиток економіки країни; збільшити дохідну частину бюджету шляхом оподаткування підприємств торгівлі і послуг; збільшити довіру громадян до національної банківської системи.

2. Знижуються значні витрати на інкасацію коштів; спрощуються облік руху грошей і стягування податків; технологія розрахунків без участі готівки допомагає знизити криміногенність обстановки навколо підприємств і осіб, що працюють із готівкою; впровадження таких розрахунків допоможе згладити і навіть до деякої міри знизити темпи зростання інфляції у країні.

3. Глобалізація світового співтовариства стосується і систем розрахунків за платіжними картками, отже, залишатися осторонь від загальних процесів під час розширення економічних, культурних і політичних зв'язків з іншими країнами практично неможливо та не вигідно.

4. Застосування платіжних карток як засобу платежу є вигідним для усіх учасників розрахунків, оскільки забезпечення платіжних процесів на основі карткових технологій дає можливість збалансувати їх інтереси.

Виходячи з розуміння ринку банківських платіжних карток як ринку, який опосередковує товарно-грошові відносини за допомогою карткових інструментів безготівкового переказу коштів (транзакцій) від їхнього власника до одержувача – продавця товару чи послуги, сформулюємо його основні властивості, які визначають місце та роль цього ринку у соціально-економічному розвитку держави:

1. Цілісність ринку платіжних карток. Ринок платіжних карток не є сукупністю випадкових елементів. До нього входять лише елементи, що відповідають певним вимогам та критеріям. Так, особливістю використання фінансових коштів на ринку банківських платіжних карток є те, що вони, по-перше, функціонують виключно у безготівковій формі, по-друге, обертаються виключно опосередковано рамками й правилами конкретної банківської платіжної системи.

Мається на увазі не їхня замкненість у певній «системі координат» платіжної системи (вони, навпаки, являють собою на сьогодні один з найбільш «відкритих» інструментів використання коштів), а лише те, що без опосередкування тією чи іншою банківською платіжною системою їхнє існування як таке є неможливим. Так, використання банківської платіжної картки VISA неможливе без випуску самої картки для конкретного власника. Своєю чергою, це неможливо без «входження» цього власника у систему

(фактично – у ринок) VISA за допомогою укладання договору з банком на відкриття рахунку й випуск картки. Після цього власник картки стає учасником глобального ринку банківських платіжних карток.

2. Універсальність. Наявність різних взаємоліквідних (тобто таких, які забезпечують відносно вільну їхню трансформацію між собою) платіжних інструментів (різних видів платіжних карток). Платіжні картки найбільших світових мереж (Visa, EuroCard/MasterCard, American Express, Diners Club та деякі інші) є універсальним інструментом здійснення платежу без диференціації преференцій чи, навпаки, обмежень для якоїсь із них. Для прикладу, за наявності технічної можливості (підключення банкомату або платіжного терміналу до платіжної системи) власник картки однаково вільно може розраховуватися за товар чи послугу картокою будь-якої платіжної системи.

3. Стабільність ринку платіжних карток. Вона виражена стабільністю до політичних й економічних катаклізмів, а також строками існування конкретних платіжних інструментів. Використання (отримання, передача, вивезення тощо) готівки за допомогою платіжних карток, на відміну від готівкових грошей, не регулюється законодавством, отож, його зміна жодним (або – практично жодним) чином не впливає на матеріальний стан власника картки. Як зазначає О. Крилова, підвищення ролі безготівкових розрахунків на тлі наростаючих процесів глобалізації й розвитку інформаційних технологій спричиняє еволюційні зміни платіжних систем, удосконалювання яких є серйозним чинником зміцнення стабільності функціонування фінансового сектору й економіки держави загалом. Перехід світового банківського співтовариства на використання таких сучасних платіжних і кредитних інструментів, як платіжні картки, обумовив якісний стрибок у розвитку форм і схем безготівкових розрахунків та дозволив, дотримуючись законів діалектики, перевести організацію платіжних систем на наступний, більш довершений щабель розвитку [Krylova 2004].

4. Взаємозв'язок безпеки платіжних систем (за їхньої сукупності) як основа безпеки ринку платіжних карток. На підставі численних досліджень, покликаних мінімізувати можливості незаконного використання платіжних карток, платіжні системи сформували основні вимоги до схем проведення трансакції платіжної картки, що забезпечує необхідний рівень її безпеки.

Безпека здійснення трансакцій за допомогою платіжних карток, як абсолютно правильно наголошує Є.М. Терехов, «є запорукою сталого розвитку українського фінансового ринку, довіри населення до вітчизняних банків та широкого залучення до розрахунків у безготівковій формі, спрощення і прискорення комунальних та інших платежів» [Terekhov 2003].

До цього необхідно додати лише те, що безпека трансакцій за допомогою платіжних карток є поняттям універсальним для всіх платіжних систем. Інакше кажучи, низький рівень безпеки, зокрема, карток American Express, призведе до зниження довіри не тільки до самої системи American Express, але й до ринку платіжних карток загалом. Звідси впливає згаданий нами вище взаємозв'язок безпеки платіжних систем.

5. Ефективність функціонування ринку банківських платіжних карток. На нашу думку, ця характеристика ринку банківських платіжних карток найбільш повно розкриває його роль у соціально-економічному розвитку держави. Ефективність функціонування визначається швидкістю та економічністю здійснення платіжної операції за використання платіжної картки суб'єктами господарювання. У дослідженнях Humphrey et al.

[Humphrey, Willeson, Lindblom, Bergendahl 2006] на підставі обчислень, здійснених на прикладі Норвегії, стверджується, зокрема, що повний перехід від платежів на паперових носіях до електронних платежів дозволяє заощадити банківському сектору країни близько 1% ВВП. Крім того, за даними дослідження, проведеного Центром стратегічних досліджень – зниження готівкових розрахунків на 10 % та переведення їх у безготівкову форму сприяє збільшенню ВВП країни на 1,5 % у річному обрахуванні.

Для того щоб оцінити сумарний ефект переходу до електронних платежів для економіки, автори дослідження «Ринок безготівкових роздрібних платежів у Росії: вигоди та перспективи розвитку» пропонують враховувати вигоди і витрати всіх учасників платіжної системи, а саме: покупців, що ініціюють платежі; підприємств торгівлі, що приймають ці платежі; банків, що надають безготівкові платіжні інструменти; та центрального банку, який контролює випуск і використання готівкових грошей [Fond Centr strategicheskikh razrabotok 2010]. За оцінками Humphrey et al., хоча для банків використання електронних платежів, зокрема дебетових карток, дешевше, ніж платежі готівкою, для підприємств торгівлі дешевшим є приймання до оплати готівкових грошей. Водночас, багато покупців бажають розраховуватись з використанням платіжних карток, оскільки цей платіжний інструмент безпечніший і дозволяє здійснювати спонтанні покупки, не турбуючись про суму готівки в гаманці [Humphrey, Willeson, Lindblom, Bergendahl 2006].

У дослідженні Garcia-Swartz et al. оцінюються вигоди і витрати всіх сторін, що беруть участь у здійсненні платежів. До того ж аналізуються не тільки матеріальні витрати, наприклад, плата, що стягується банками з торговців за приймання платіжних карток, але і витрати часу на здійснення платежу з використанням того чи іншого платіжного інструменту, вигоди від анонімності платежу під час використання готівки, можливість моментального отримання кредиту під час використання кредитних карток, зручності збереження записів щодо здійснених покупок під час використання платіжних карток. Результати показали, що для невеликих трансакцій оцінки чистого громадського виграшу від використання різних способів платежу дуже близькі один до одного, отже, неможливо зробити висновки про те, який саме платіж найбільш ефективний з точки зору суспільного добробуту. Однак для покупок на більш великі суми кредитні або дебетові картки виявляються ефективнішими за готівку і чеки. Автори не наводять оцінок сумарного суспільного виграшу від переходу до електронних платежів, але вважають, що цей перехід підвищить суспільний добробут [Garcia-Swartz, Nahn, Layne-Farrar 2006].

Крім впливу на банківський сектор і галузі, безпосередньо пов'язані з розвитком інфраструктури платіжної системи (наприклад, телекомунікації), широке розповсюдження платіжних карток позитивно впливає на розвиток нових форм торгівлі, а саме електронну комерцію, а також на індустрію туризму і відпочинку, ресторанний бізнес [Reva 2008].

Evans відзначає, що із зростанням використання кредитних карток значно спростилися процедура резервування автотранспорту, готельних номерів, авіа- і залізничних квитків, що не могло не стимулювати розвиток туризму і галузі відпочинку. До того ж, подорожувати з кредитною картою безпечніше, ніж з готівкою. Як наслідок, відзначається збільшення попиту на різноманітні туристичні поїздки та помітне зростання індустрії туризму та відпочинку [Evans 2004].

Тіньова економіка включає до себе нелегальні види діяльності, починаючи з ухилення від сплати податків і закінчуючи торгівлею наркотиками і зброєю. Більша частина розрахунків у тіньовій економіці здійснюється з використанням готівкових коштів, застосування яких дозволяє приховати факт здійснення платежу, його суму і учасників угоди. Зменшення розмірів тіньової економіки за рахунок збільшення прозорості здійснених операцій є важливим завданням держави на шляху до економічного добробуту країни. Широке використання безготівкових розрахунків, зокрема платіжних карток, перешкоджає наданню неправдивої інформації до податкових та інших контрольних органів, перешкоджає заниженню обсягів продажу підприємствами торгівлі, отже, позитивно впливає на державні доходи від збору податків.

Таким чином, роль ринку банківських платіжних карток у соціально-економічному розвитку держави зводиться, зокрема, до підвищення ефективності здійснення товарно-грошових операцій завдяки максимально швидкому, безпечному, стабільному переказу грошових коштів між учасниками економічних відносин. При цьому ринок банківських платіжних карток є нічим іншим, як цілісною системою його складових, яку забезпечують універсальні платіжні інструменти.

Об'єктивною основою формування й розвитку ринку платіжних карток є наявність суспільної потреби у швидкому та надійному здійсненні платежів за товари чи послуги, здатному забезпечити безперервність відтворювального процесу шляхом гарантування економічних угод суб'єктів економічних відносин. Другою умовою розвитку ринку платіжних карток слід вважати наявність достатньої кількості незалежних один від одного суб'єктів, здатних задовольняти все різноманіття потреб суспільства у засобах платежу.

Одним із напрямів антикризових заходів більшості держав є адміністрування готівкових розрахунків у бік їх обмеження з метою збалансування бюджету держави. В основу цих заходів, як правило, концептуально закладений принцип економічного стимулювання суб'єктів ринку готівкових розрахунків.

Світова практика щодо стимулювання розвитку безготівкових роздрібних платежів орієнтована на вирішення низки основних завдань, що стосуються:

- залучення інвестицій в економіку за рахунок коштів фізичних осіб та суб'єктів господарювання, що надходять на банківські рахунки;

- підвищення рівня зайнятості населення за рахунок створення робочих місць в галузях економіки, пов'язаних зі сферою надання безготівкових роздрібних платіжних послуг, таких, як виробництво та обслуговування програмно-технічних комплексів, необхідних для оброблення безготівкових операцій, розроблення і впровадження заходів захисту платіжної інформації, переданої за дистанційними каналами зв'язку, тощо;

- скорочення витрат економіки, пов'язаних з обробленням і зберіганням банкнот і монет;

- підвищення безпеки здійснених платежів як для платника (в частині зниження ризику втрати або розкрадання готівкових грошових коштів), так і для одержувача платежу (в частині виключення необхідності зберігання готівки в касі та зниження витрат на інкасацію готівки);

- підвищення прозорості здійснених фізичними особами та господарюючими суб'єктами операцій, у тому числі з метою збільшення збирання податків;

підвищення доступності роздрібних платіжних послуг за допомогою надання можливості фізичним особам та суб'єктам господарювання здійснювати платежі за товари та послуги дистанційним способом.

Прикладом, в Індії поштовхом до розвитку безготівкових платежів було кардинальне зниження вартості POS-терміналів. Це сталося після того, як платіжна система Visa вступила в партнерські відносини з місцевою компанією з виготовлення термінального обладнання. У червні 2015 року індійський уряд висунув низку законодавчих пропозицій щодо зменшення податкового навантаження на безготівкові платежі. Запропонований урядом законопроект включає заходи щодо надання податкових знижок для торговців, які приймають до оплати електронні платіжні засоби, і споживачів, які, відповідно, їх використовують, введення єдиних ставок міжбанківських комісійних (interchange) для операцій з використанням платіжних карток, стимулювання використання індійськими банками якомога більшої кількості EFTPOS-терміналів, скорочення зборів, що стягуються з постачальників телекомунікаційного обладнання для оброблення електронних платежів, зміни тарифів на оброблення готівки.

У Китаї всі бюджетні організації, підприємства середнього та великого бізнесу здійснюють виплату заробітної плати співробітникам в рамках так званих «зарплатних проектів» з використанням платіжних карток національної карткової системи «UnionPay».

У Мексиці центральний банк наділений повноваженнями щодо регулювання значень міжбанківських комісійних на ринку, що дозволяє використовувати даний інструмент для зниження вартості електронних платежів. Крім цього, в цій країні провадяться значні роз'яснювальні роботи, які роблять акцент на зручності розрахунків у безготівковій формі. Крім того, міністерство фінансів засобами фонду «FIMPE», через отримання банками податкових відрахувань за всіма їхніми інвестиціями до платіжної інфраструктури, сприяє розвитку безготівкових платежів.

Досвід Південної Кореї включає в себе заходи зі стимулювання приймання кредитних карток, що забезпечується наданням податкових відрахувань їх держателям. Розмір відрахувань залежить від обсягів покупок з використанням цих карток. Цікаво, що нормативними актами також було запроваджено обмеження на максимальну суму доступної готівки під час отримання кредиту - 610 доларів США на місяць.

У Бельгії існують законодавчі акти, які обмежують використання готівки. Так, оплата нерухомості під час здійснення операції її купівлі-продажу повинна проводитися з банківського рахунку, за виключенням суми, яка не перевищує 10% від суми угоди. При цьому, готівковий платіж обмежений сумою 16 тис. доларів США. Прибутковий податок і податок на спадщину в цій країні сплачується виключно з банківського рахунку.

У Фінляндії стимулом для здійснення безготівкових платежів було, зокрема, надання знижок під час купівлі палива на АЗС у випадку, якщо покупець розплатився платіжною картою [Nacionalnyj institut strategicheskijh issledovanij Kyrgyzskoj Respubliki 2014].

Україна за of розрахунків поки що відстає не лише від країн-лідерів ринку безготівкових розрахунків (табл. 1), але й від окремих країн пострадянського простору.

Таблиця 1 – Частка безготівкових операцій у загальній кількості карткових операцій у ТОП-10 країнах світу

Країна	Частка безготівкових платежів у загальній кількості споживчих платежів, %	Частка громадян країни, які мають дебетову платіжну картку, %
Бельгія	93	86
Франція	92	69
Канада	90	88
Велика Британія	89	88
Швеція	89	96
Австралія	86	79
Нідерланди	85	98
США	80	72
Німеччина	76	88
Південна Корея	70	58

Джерело: [MasterCard Advisors analysis 2013]

Згідно з заходами, визначеними Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року, рівень безготівкових платежів у локальній платіжній системі в 2020 році має скласти не менше 30%.

Крім того, необхідно звернути уваги на потужну позитивну динаміку зростання частки безготівкових операцій у загальній структурі карткових операцій, яка спостерігається в Україні, починаючи з 2012 року, як за сумою, так і за кількістю операцій (табл. 2).

Таблиця 2 – Структура сум та кількості операцій з використанням платіжних карток, емітованих банками України

Рік	Питома вага сум операцій, %		Питома вага кількості операцій, %	
	Безготівкові	Отримання готівки	Безготівкові	Отримання готівки
2002	5,8	94,2	8,1	91,9
2003	4,8	95,2	5,7	94,3
2004	5,4	94,6	5	95
2005	3,2	96,8	5,5	94,5
2006	3,3	96,7	6,8	93,2
2007	3,6	96,4	8,5	91,5
2008	4,6	95,4	10,6	89,4
2009	5,2	94,8	13,1	86,9
2010	6,5	93,5	17,5	82,5
2011	8	92	24,5	75,5
2012	12,3	87,7	32,4	67,6
2013	17,3	82,7	43,6	56,4
2014	25	75	55,8	44,2
I квартал 2015	31,5	68,5	63,4	36,6

Джерело: [Official website of the National Bank of Ukraine]

Таке зростання було досягнуто, у тому числі, завдяки встановленню Національним банком України граничної суми розрахунків готівкою для фізичних осіб. Обмеження суми розрахунку готівкою є безболісною мірою для повсякденного життя споживачів, оскільки нововведення стосується придбання дорогих товарів. Такі обмеження свого часу були впроваджені в Італії, Греції, Болгарії, Південній Кореї.

Ще одним фактором зростання частки безготівкових карткових операцій є так звана «терміналізація»: нормативне визначення вимог для суб'єктів господарювання забезпечити покупцям можливість проведення розрахунків за продані товари або послуги платіжними картками, а також встановлення адміністративної відповідальності за невиконання цих вимог.

Питання «терміналізації» суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сфері продажу товарів, громадського харчування та послуг, є комплексним та регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 № 878 «Про здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів, а також пакетом норм, комплексно внесених, зокрема, до таких законів України та інших нормативно-правових актів, як Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Закон України «Про захист прав споживачів», Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Адміністративного кодексу України, Податкового кодексу України.

З урахуванням світового досвіду, на нашу думку, доцільним було б у контексті цієї програми також увести податкові преференції для суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють розрахунки в безготівковій формі, якщо їх виручка від продажу товарів (робіт, послуг), одержана в безготівковій формі за попередній звітний період, становить не менше 50% загальної суми валового доходу.

Висновки. Роль ринку банківських платіжних карток у соціально-економічному розвитку держави зводиться, зокрема, до підвищення ефективності здійснення товарно-грошових операцій. Властивостями, які визначають місце та роль ринку у соціально-економічному розвитку держави, є цілісність, універсальність, стабільність, взаємозв'язок безпеки платіжних систем за їхньої сукупності (як основа безпеки ринку платіжних карток), ефективність.

Серед найпопулярніших заходів, які вживаються регуляторами країн світу з метою стимулювання розвитку ринку банківських платіжних карток, а також збільшення частки безготівкових платежів загалом, є встановлення обмежень на готівкові розрахунки, зниження вартості POS-терміналів для торговців, податкові пільги для торговців і постачальників платіжних пристроїв та інші.

В окремих країнах, які мають розвинений ринок банківських платіжних карток, частка безготівкових платежів у загальній кількості споживчих платежів досягає 91%. В Україні спостерігається позитивна динаміка збільшення частки безготівкових платежів, у тому числі, за рахунок спільних зусиль банківського сектору і державних регуляторів (програма «терміналізації»). З точки зору імплементації міжнародного досвіду, на нашу думку, ефективним стимулюючим інструментом могли б стати податкові знижки і преференції для визначених суб'єктів ринку.

Література

- Бердышева С. С. Развитие платежных систем с использованием банковских карт в России: автореф. дис. ... канд. экон. наук / С. С. Бердышева. — М., 2009 — 147 с.
- Крылова О. Особенности платежных систем на основе пластиковых карточек [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.sifbd.ru/e-library/banks_analytics/bank_tehnolog/plastik_kartochki
- Рева Е. А. Правовое регулирование платежных карт в США. Платежные карты. Бизнес-энциклопедия / Е. А. Рева, А. В. Шамраев. — М.: Маркет ДС, 2008. — 735 с.
- Рынок безналичных розничных платежей в России: выгоды и перспективы развития, Фонд Центр стратегических разработок [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.csr.ru/publikacii/52-2010-05-03-17-49-10/295-2011-02-15-11-54-55>
- Социально-экономический эффект и риски от внедрения безналичной формы платежей и расчетов в Кыргызской Республике, Национальный институт стратегических исследований Кыргызской Республики [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.nisi.kg/uploads/research_ph/27_beznal_report.pdf
- Терехов Є. М. Карткові платіжні інструменти як засіб підвищення фінансової стійкості банків України: дис. ... канд. экон. наук / Є. М. Терехов. — Суми, 2003. — 204 с.
- ТОП-10 безналичных стран мира. Режим доступа: http://habrahabr.ru/company/web_payment_ru/blog/258625/
- Шарнопольська О. М. Механізм інтеграції України у світовий фондовий ринок: дис. ... канд. экон. наук / О. М. Шарнопольська. — Донецьк, 2005. — 173 с.
- Evans, D. (2004) More than Money: The development of a competitive electronic payments industry in the United States, The Payment Card Economics Review.
- Garcia-Swartz, D., R. Hahn, A. Layne-Farrar (2006) The move toward a cashless society: a closer look at payment instrument economics, Review of Network Economics.
- Humphrey, D., M. Willeson, T. Lindblom, G. Bergendahl (2003) What does it cost to make a payment?, Review of Network Economics.
- Humphrey, D., M. Willeson, T. Lindblom, G. Bergendahl (2006) Benefits from a changing payment technology in European banking, Journal of Banking and Finance, 30.
- Measuring progress toward a cashless society. MasterCard Advisors analysis, 2013. Режим доступа: http://www.mastercardadvisors.com/_assets/pdf/MasterCardAdvisors-CashlessSociety.pdf

References

- Berdysheva, S. S. (2009). *Razvitie platezhnyh sistem s ispol'zovaniem bankovskyykh kart v Rossii. Extended abstract of candidate's thesis.* Moskwa.
- Evans, D. (2004). More than Money: The development of a competitive electronic payments industry in the United States, The Payment Card Economics Review.

- Fond Centr strategicheskikh razrabotok. (2009). Rynok beznalichnyh roznichnyh platezhej v Rossii: vygody i perspektivy razvitija. Retrieved from <http://www.csr.ru/publikacii/52-2010-05-03-17-49-10/295-2011-02-15-11-54-55>
- Garcia-Swartz, D., Hahn, R., & Layne-Farrar, A. (2006). The move toward a cashless society: a closer look at payment instrument economics, *Review of Network Economics*.
- Humphrey, D., Willeson, M., Lindblom, T., & Bergendahl, G. (2006). Benefits from a changing payment technology in European banking. *Journal of Banking and Finance*, 30.
- Humphrey, D., Willeson, M., Lindblom, T., & Bergendahl, G. (2003). What does it cost to make a payment? *Review of Network Economics*.
- Krylova, O. (2004). Osobennosti platezhnyh sistem na osnove plastikovyh kartocek. Retrieved from http://www.sifbd.ru/e-library/banks_analytics/bank_tehnolog/plastik_kartochki
- MasterCard Advisors analysis. (2013). Measuring progress toward a cashless society. Retrieved from: http://www.mastercardadvisors.com/_assets/pdf/MasterCardAdvisors-CashlessSociety.pdf
- Nacionalnyj institut strategicheskikh issledovanij Kyrgyzskoj Respubliki. (2014). Sotsialno-ekonomicheskij effekt i riski ot vnedrenija beznalichnoj formy platezhej i raschetov v Kyrgyzskoj Respublike. Retrieved from http://www.nisi.kg/uploads/research_ph/27_beznal_report.pdf
- Reva, E. A. (2008). *Pravovoe regulirovanie platezhnyh kart v SShA. Platezhnye karty. Biznes-jenciklopedija*. Moskva: Market DS.
- Sharnopolska, O. M. (2005). *Mehanizm integracii Ukraïni u svitovij fondovij rynek. Extended abstract of candidate's thesis*. Donetsk.
- Terekhov, Y. M. (2003). *Kartkovi platizhni instrumenti jak zasib pidvishhennja finansovoi stijkosti bankiv Ukraïni. Extended abstract of candidate's thesis*. Sumy.
- TOP-10 beznalichnyh stran mira. Retrieved from http://habrahabr.ru/company/web_payment_ru/blog/258625

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 30.06.2015
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 02.07.2015*